

Hoe het leesbegrip van leerlingen vergroten?

Het professionaliseren van leerkrachten is een van de doelen van het project Mechelen Leesstad. In de zoektocht naar een bondig maar geschikt kader om vormingen op te bouwen, kwam ik terecht bij het hoofdstuk *Interventions to promote reading for understanding* dat Elisabeth Stevens en Sharon Vaughn schreven voor *The Cambridge handbook of cognition and education*. Hierin beschrijven de onderzoeksters welke stappen men voor, tijdens en na het lezen van een tekst kan zetten om de tekst beter te begrijpen.

Stefan De Clerck

Over de auteur

STEFAN DE CLERCK

stond 18 jaar voor de klas en werkt nu als onderzoeker voor het ExpertiseCentrum voor Effectief Leren (ExCEL) van Thomas More. Hij coördineert het leesproject Mechelen Leesstad en geeft onder meer vorming over effectieve didactiek en begrijpend lezen.

VOOR HET LEZEN

Achtergrondkennis opbouwen

De mate waarin leerlingen begrijpend kunnen lezen, wordt sterk beïnvloed door hun achtergrondkennis over het onderwerp van de tekst. Ervoor zorgen dat leerlingen voldoende achtergrondkennis bezitten, is de eerste voorwaarde waaraan je als leraar moet voldoen. Vooral voor leerlingen die minder taalvaardig zijn, is het nodig om hun op voorhand de achtergrondkennis mee te geven om een tekst te kunnen begrijpen.

Je kan bijvoorbeeld teksten laten aansluiten bij de thema's die je op dat moment behandelt tijdens wereldoriëntatie of muzische vorming. Ook een

bezoek aan een museum of natuurgebied zorgt voor extra achtergrondkennis. Komt het thema voor het eerst aan bod? Reik de nodige kennis dan aan door middel van bijvoorbeeld een video of uitleg over kernwoorden.

Het helpt als je een nieuw thema betekenisvol kan inleiden op basis van een centrale kerngedachte (bv. "Heb je er weleens over nagedacht wat er gebeurt met jullie afval nadat je het in de prullenbak hebt gegooit?"). Naast het situeren van de tekst helpt het om op voorhand te bespreken welke belangrijke concepten of ideeën de tekst uitdraagt. Op deze manier zetten we de juiste kapstukken klaar zodat leerlingen de nieuwe informatie uit de tekst daar op de juiste plek aan kunnen ophangen.

Mechelen Leesstad

In het project Mechelen Leesstad bieden we Mechelse scholen de mogelijkheid om op uitstap te gaan naar een museum of een natuurgebied. Aanvullend beschikken ze gedurende 2 weken over een boekenkoffer die aansluit bij die uitstap. De kennis die de leerlingen opdoen door het bezoek helpt hen om met de boeken aan de slag te gaan. Volgend schooljaar groeit het project van 8 naar 24 scholen.

Voorkennis activeren

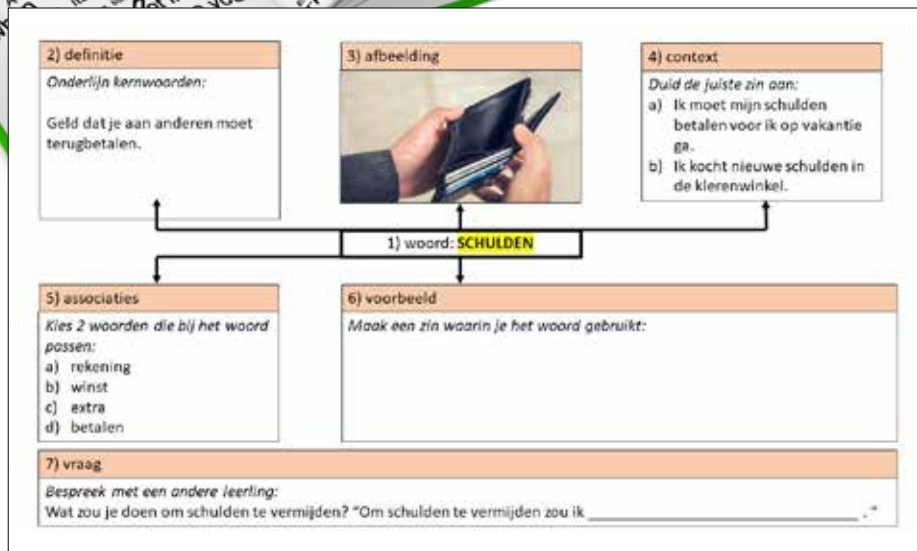
Door een tekst op voorhand te bekijken, na te denken over wat ze al weten over het onderwerp en voorstellingen te doen over wat ze gaan leren, warmen leerlingen zich op om met een tekst aan de slag te gaan. Tevens biedt dit voor de leerkracht de kans om leerlingen te controleren op begrip. Is de voorkennis onvolledig of onjuist, dan kan je de les daarop aanpassen.

Expliciete woordenschatinstructie

Er bestaan daarnaast verschillende manieren om woordenschat expliciet aan te leren. Ter voorbereiding op een tekst selecteert de leerkracht hoogstens twee à drie woorden die voor instructie in aanmerking komen. Om het effect van woordenschatinstructie te vergroten, kan je de leerlingen voorzien van een eenvoudige definitie, afbeelding(en) en belangrijke associaties. Je zet leerlingen aan het denken door het begrip te laten contextualiseren, hen zelf een voorbeeldzin te laten bedenken en het woord met hun klasgenoten te laten bespreken. Door leerlingen op verschillende manieren in aanraking te brengen met het nieuwe woord, bied je meerdere kansen om het woord te verbinden met de inhoud van de tekst. Een visuele voorstelling ondersteunt hierin het leren (zie figuur 1).

De toenemende woordenschat stelt leerlingen steeds beter in staat om zelfstandig extra woorden te leren. Doordat ze meer woorden kennen, zullen zij de betekenis van een onbekend woord in een tekst steeds beter kunnen afleiden uit de context. Deze strategie kan je als leerkracht regelmatig voordoen en leerlingen laten inoefenen.

Ook instructie over de kleinste betekenisvolle eenheden van een woord (zoals morfemen) helpt bij het ontwikkelen van de woordenschat. Wanneer

Figuur 1

leerlingen de opbouw van woorden doorzien, kunnen zij een onbekend woord opsplitsen in kleine delen om zo het woord toch te begrijpen.

Is woorden- schatkennis zo belangrijk?

Onderzoek wees uit dat 95 tot 98% van de woorden in de tekst gekend moeten zijn om een tekst goed te begrijpen. Verschillende teksttypes lezen en over verschillende onderwerpen lezen vergroot de woordenschatkennis. Helaas zijn leerlingen met leesproblemen minder geneigd om (in hun vrije tijd) te lezen. Nochtans kunnen deze leerlingen tot drie keer zoveel van expliciete woordenschatinstructie profiteren.

TIJDENS HET LEZEN

Vragen stellen en beantwoorden

Het stellen en beantwoorden van vragen over de tekst roept discussie op bij de leerlingen en biedt de kans om misverstanden te verklaren of onduidelijkheden te verhelderen. De vragen kunnen zowel vanuit de leerkracht als vanuit de leerling komen. Aanvankelijk is het de leerkracht die het voortouw neemt door verschillende soorten vragen te stellen. Dat kan beginnen met eenvoudige reproductievragen zoals 'wat', 'waar' en 'wanneer'. Vervolgens kan je met 'hoe'- en 'waarom'-vragen de leerlingen uitdagen om verbanden te leggen en met eigen verklaringen te komen op basis van wat ze lezen.

Monitoren van begrip

Veel lezers die moeilijk begrijpend lezen zijn onvoldoende in staat om hun eigen begrip van de tekst te monitoren. Ze gaan tijdens het lezen niet na hoe verschillende elementen uit het verhaal samenhangen. De leerkracht kan dit aanpakken door zelf de modellezer te zijn. Tijdens het voorlezen stelt die zichzelf bij elke paragraaf vragen om zeker te zijn dat de tekst begrepen

is. Indien iets onduidelijk is, modelleert de leerkracht bepaalde herstelstrategieën zoals opnieuw lezen, woorden opsplitsen, naar de illustraties kijken of hulp vragen. Doe dit met mate zodat het leesproces niet continu onderbroken wordt.

Kerngedachten en samenvatting

Het samenvatten van een tekst is niet eenvoudig en onervaren lezers moeten worden begeleid in het leren onderscheiden van hoofd- en bijzaken. Belangrijk hierbij is het identificeren van kernideeën in de tekst. Hierdoor versterkt de begripsvorming van de tekst en het helpt ook om belangrijke informatie te onthouden.

Zeker wanneer leerlingen weinig (voor) kennis hebben over het onderwerp, wordt het moeilijk om de kerngedachte te vinden. Er zijn verschillende strategieën die daarbij ondersteuning kunnen bieden. Het komt erop neer dat je per paragraaf kort opschrijft (1) over wie of wat de tekst gaat en (2) wat er zo belangrijk is aan die 'wie' of 'wat'. Deze twee elementen voegen leerlingen vervolgens samen tot (3) een kernachtige beschrijving (van tien woorden of minder) in eigen woorden (zie figuur 2).

NA HET LEZEN

Vragen stellen

Ook na het lezen van een tekst is het nuttig om vragen te stellen en te beantwoorden. Productieve vragen zorgen ervoor dat leerlingen moeten nadenken over de tekst, waarna ze ideeën kunnen uitwisselen met klasgenoten. Leerlingen kunnen zichzelf of anderen ook bevragen om de tekst beter te begrijpen. Deze strategie zorgt er ook voor dat eventuele leerstof (bij non-fictieteksten) beter onthouden wordt.

Paragraaf 2

Kernvragen

Over wat of wie gaat dit deel van de tekst? _____

Wat is belangrijk aan deze wat of wie? _____

Kerngedachte

Figuur 2

Samenvatten

Ook het maken van een samenvatting is een productieve strategie: leerlingen genereren zelf een bijproduct naast het lezen. De leerlingen kunnen de samenvattingen die ze per paragraaf opstelden, samenvoegen tot een geheel dat de lading van de tekst dekt. Met de deelsamenvattingen hebben ze houvast aan wat zij en de rest van de klas al selecteerden als kerngedachten. Dit helpt bij het focussen op en het organiseren van de belangrijkste informatie.

Begrip op basis van discussie

Een discussie of debat voeren over de tekst geeft lezers de kans te verwoorden wat zij uit de tekst halen, passages te gebruiken om hun mening te ondersteunen, te onthouden wat ze lazen en in te gaan op wat anderen zeggen. Ze leren daarbij ook om de mening van anderen te integreren in hun eigen kennis. Lezers met leesproblemen profiteren van tekstgerichte gesprekken doordat ze de mening van anderen horen en die kunnen gebruiken om hun eigen mening bij te sturen. Ook leren ze manieren om het lezen en begrijpen van lezen te synthetiseren door de denkprocessen van anderen te volgen. Deelnemen aan discussies draagt naast tekstbegrip bij tot de motivatie en de inzet van leerlingen. Tot slot daagt het leerlingen ook uit om een persoonlijke positie in te nemen ten opzichte van het onderwerp (mede op basis van hun eigen normen en waarden).

En wat als dit allemaal on- voldoende is?

Sommige leerlingen hebben nood aan bijkomende en intensievere ondersteuning. De eerste logische interventie is het bieden van meer expliciete instructie. Ten tweede kan je met hen werken aan zelfregulering, bijvoorbeeld door het stellen van leesdoelen. Ten derde heeft het werken met kleinere groepen een positief effect, vooral bij jonge lezers.

Meer lezen?

Dit artikel is een herwerking van een blogreeks rond interventies om leesbegrip te verbeteren, geschreven in samenwerking met Erik Meester en Tim Surma. Op excel.thomasmore.be/category/blog kan je deze blogs herlezen en vind je ook de referenties terug.